Csobády Csilla

Körtvélyes község nyelvi tájképének és a lakosság helynévismeretének kapcsolata*

Csilla Csobády
The Relationship Between the Linguistic Landscape of the Village of Körtvélyes (Hrušov) and the Knowledge of Local Place-Names by the Population
Keywords: onomastics; name semiotic landscape; bilingualism; place-name research; place-name sociology; place-name knowledge

DOI: https://doi.org/10.61795/fssr.v26y2024i3.04

Bevezetés

A tanulmány eddigi kutatásaimra épül, azok tapasztalataiból építkezik. A munka a Körtvélyesen (Hrušov) folytatott helynévgyűjtés és helynév-szociológiai vizsgálat eredményeit vázolja fel a kétnyelvűség szemszögéből vizsgálva, adalékként a település névszemiotikai tájképét ugyancsak elemzem. Az említett fogalmak a szakirodalmi áttekintésben vannak taglalva, melyben pontosítom, miként értelmezem a vizsgálat során az olyan összetett jelenségeket, mint a kétnyelvűség vagy a helynévismeret.

A következő fejezetben bemutatom a kutatópontot, Körtvélyest. Kitérek a falu földrajzi elhelyezkedésére, demográfiai jellemzőire, a fontosabb történelmi eseményekre, melyek a települést (és lakosainak nyelvhasználatát) befolyásolhatták. Ezek után ismertetem a helynévkutatás azon módszereit, melyeket jelen kutatás során alkalmaztam.

Az eredményeket a harmadik fejezetben tárgyalom. Itt kerül sor a nyelvi tájkép részletes bemutatására és elemzésére, majd taglalom a helynévkutatás során passzív és aktív módszerrel gyűjtött szlovák és magyar helynevek ismeretét és használatát a lakosság körében. Végül leírom, milyen kapcsolat van a nyelvi tájkép és a helyiek nyelvhasználata, helynévhasználata között.

* E munkát a Magyarország Collegium Talentum programja támogatta.
Készült a VEGA 1/0316/21-es számú, *Egyszerű és szervezett nyelvi menedzselés szlovák–magyar kétnyelvű* környezetben megnevezésű projekt keretében.

Az utolsó fejezetben összegzem az elért eredményeket, emellett szeretnék rámutatni a névszemiotikai tájkép jelentőségére, valamint a magyar nyelvű helynevek megőrzésének fontosságára.

1. Szakirodalmi áttekintés

1.1. A nyelvi tájkép

A nyelvi tájkép sokoldalú képet nyújt a térről, átfogóan mutatja a jelen és múlt társadalmi viszonyait, politikai helyzetét, a lakosság identitását, nyelvhasználatát, hiszen e tényezők befolyásolják, milyen nyelven és milyen sorrendben jelenhetnek meg az adott területen kihelyezett feliratok, értesítések, felhívások, de éppúgy a hivatalos táblák, melyek az utcák, településrészek, földrajzi helyek, épületek, intézmények, vizek neveit mutatják. Mivel ezek változó jelenségek, elmondhatjuk a nyelvi tájképről, hogy viszonylag gyorsan alakul, helyenként megőrzi a múlt jeleit (kopott táblák, régi plakátok feliratai), ami szintén sokatmondó lehet a kutató, de a hétköznapi ember számára is. (Landry–Bourhis 1997, 25. p.; Bartha–Laihonen–Szabó 2013, 13–15. p.; Csernicskó 2017, 13. p.)

1.2. A névszemiotikai tájkép

A névszemiotikai tájkép fogalma abban különbözik a nyelvi tájképétől, hogy e terminus alatt csak azokat a feliratokat, táblákat értjük, melyeken tulajdonnév található. Ilyenek pl. a sírfeliratok, az üzletek, a szórakozóhelyek, a vállalkozások stb. nevei, személyeket, intézményeket, helységeket, utcákat, egyéb földrajzi helyeket jelölő névtáblák. Szlovákiai magyar viszonylatban ezek megjelenésében meghatározó szerepe van nemcsak a magánszemélyeknek vagy az önkormányzatoknak, de befolyásolja a nyelv- és névpolitika is, hiszen törvény szabályozza a tulajdonnevek ilyen jellegű használatát. (Bauko 2015, 180. p.)

Szlovákiában a kisebbségi nyelvek használatát jogilag szabályozza az államnyelvtörvény (Tt. 270/1995) és a kisebbségi nyelvtörvény (Tt. 184/1999). Az előbbi értelmében az államnyelv elsőbbségi helyzetben van minden egyéb nyelvvel szemben. Az utóbbi lehetővé teszi egyebek között kisebbségi nyelven a hivatali érintkezést, valamint a tulajdonnevet tartalmazó feliratoknál a kisebbségi nyelvű megnevezés használatát a meghatározott módon. (Szabómihály–Lanstyák 2011, 12–27. p.) Mindezt azonban csak azokon településeken, ahol az etnikai kisebbség aránya meghaladja a 15%-ot a legutóbbi két népszámlálás eredményei szerint (Tt. 35/2023).

1.3. A kétnyelvűség

A kétnyelvűség fogalmát többféleképpen értelmezhetjük. A jelenség összetettsége abból adódik, hogy a két nyelv ismeretének mélységét és használatának gyakoriságát

hogyan határozzuk meg. A funkcionális meghatározás szerint: „Két nyelv váltakozó használatának gyakorlatát kétnyelvűségnek, az ebben részt vevő egyént pedig kétnyelvűnek nevezzük.” (Weinreich 1953, 1. p.)

A globalizáció hatására az angol nyelv olyannyira elterjedt lett, hogy ma már nem csak a többnemzetiségű helyek tekinthetők kétnyelvűnek, hiszen a fiatalok szinte napi rendszerességgel használják a világnyelvet, s egyre gyakrabban jelenik meg a nyelvi tájképben is angol nyelvű szöveg.

A jelen tanulmányban érintett közösséget (a körtvélyesi lakosságot) kétnyelvűnek tartom, abból kifolyólag, amit Lanstyák fogalmaz meg. (Szabómihály–Lanstyák 2011, 319–354. p.) Szerinte a szlovákiai magyar kisebbség tagjai rendelkeznek ún. kétnyelvű kommunikatív kompetenciával (azaz tudják, milyen beszédhelyzetben használják anyanyelvüket, s milyenben az államnyelvet), s egynyelvűként is olyan magyar nyelvváltozatot tanulnak meg anyanyelvként, mely tartalmazza a szlovák eredetű kontaktusjelenségeket, beszédjükben érzékelhető ennek a nyelvnek a hatása. Erre néhány élőnyelvi példát mutatnék a saját gyűjtésemből:

– „az Obecný úrad [községi hivatal] mögött, ott van az Ovodakert” (27 éves nő);
– „az Obecný úradon [községi hivatal] takarítottam, utána meg az ovodát” (76 éves nő);
– „dolgoztam a lesyn [erdőn], dehát ahova vittek, oda mentem” (45 éves nő).

A fenti példák mindegyike olyan adatközlőktől származik, akik magyar nemzetiségűek és anyanyelvűek, továbbá saját bevallásuk szerint nem ismerik túl jól a szlovák nyelvet, ritkán használják. Az interjúk során mégis természetesen használtak magyar szövegkörnyezetben egy-egy szlovák nyelvű kifejezést.

A nyelvi tájkép vizsgálata során felmerül az a szempont, vajon megjelenik-e a kisebbségi nyelv a térben, és ha igen, milyen módon történik ez, összhangban vannak-e az arányok a lakosság nemzeti kisebbségi összetételével. Az eddigi vizsgálatok arra a következtetésre jutottak, hogy kismértékben látszódik a kisebbség nyelve a térben, legalábbis nem annyira, mint azt a lakossági arányok mutatják. (l. Laihonen 2012; Laihonen–Csernicskó 2017) Szlovákiai magyar kétnyelvű helyzetben ez azért lenne alapvető jelentőségű, hogy növeljük ezáltal a magyar nyelv presztízsét, éljünk a törvények adta lehetőségünkkel, jogainkkal. (vö. Bauko 2015, 180. p.)

1.4. A helynévkutatás

A helynevek kutatása egy adott településen található makro- és mikrotoponimák gyűjtését jelenti, melyek lehetnek történeti korokból származók (diakrón) vagy jelenkori (szinkrón) megnevezések. A makrotoponimák közé a táj, a település és vizek nevei tartoznak, míg a mikrotoponimák kisebb kiterjedésű területek, pl. domborzati nevek, határnevek, vízparti helyek, lakott területek, építmények nevei. (Hoffmann 2007, 43–52. p.)

A helynévgyűjtés módszertanával részletesen *Bevezetés a helynévkutatásba* című online oktatási segédleten keresztül ismerkedhetünk meg. (E. Nagy–Szilágyi-Varga–Kis 2022) A helynév-szociológia elméleti alapjait Magyarországon Győrffy Erzsébet fekteti le (2018), a teóriát empirikus vizsgálattal egészítve ki.

A helynév-szociológiai kutatások során én konkrétan a gyűjtött helynévanyag ismeretét vizsgálom a lakosság körében. A helynévismeretet Zsolnai alapján (1967) három szempont szerint tudjuk kategorizálni: aktív, passzív és negatív névismeret. Az aktív névkincs azon helyneveket tartalmazza, melyeket az interjúalany ismer, használ, tud lokalizálni; a passzív névkincs a hallásból ismert megnevezéseket tartalmazza; míg a negatív névismeret az egyáltalán nem hallott, nem ismert névre vonatkozik. Saját vizsgálataimban az aktív és a passzív névkincs összességét tartom ismert helynévnek.

Magyarországon a helynévkutatással intenzíven foglalkoznak a nyelvészek, amit a Magyar Nemzeti Helynévtár Program (MNHP) működése bizonyít. Ennek célja a helynevek begyűjtése, adatbázisok és helynévszótárak kialakítása a magyarok által lakott településekről a Kárpát-medencében. Helynév-szociológiai kutatásokat a már említett Győrffy Erzsébeten kívül többek között E. Nagy Katalin végez (2021), valamint kétnyelvű közegben Varga Zsuzsa vizsgálja (2020) a román, magyar, cigány lakosság helynévismeretét és -használatát.

A szlovák kutatóknál a 20. század végétől ugyancsak találunk helynévkutatással foglalkozó tanulmányokat, melyeket Jaromír Krško foglal össze tanulmányában (2016), aki maga is tevékenyen járult hozzá az ilyen jellegű vizsgálatok számához. Rajta kívül Milan Majtán gyűjtését (1996) emelném ki, melyet a helynevek különböző szempontú elemzésével egészít ki, ugyanakkor egy korábbi kutatása során (1980) egyebek között egy családon belüli helynévhasználatot figyel meg és ír le, ezzel felkeltve a kutatók érdeklődését a helynév-szociológia iránt.

Ami a szlovákiai magyar helynévkutatásokat illeti, ezek áttekintését Bauko Jánosnál olvashatjuk. (2019, 27–50. p.) A helynév-szociológiai vizsgálattal kapcsolatos tanulmányok azonban Szlovákia magyarlakta vidékeiről hiányosak, Menyhárt Józsefnél találkozhatunk (2004) érintőlegesen a témával. A helynevek gyűjtésével, vizsgálatával, illetve a helynévismerettel foglalkozott még Csobády Csilla (2020), aki a helynévkutatás oktatásban történő alkalmazásának lehetőségét szintén leírta a projektmódszer segítségével (2022).

2. A gyűjtőpont és a módszertan

2.1. A kutatás helye

Körtvélyes (Hrušov) közigazgatásilag a Kassai kerülethez, azon belül pedig a Rozsnyói járáshoz tartozik. Délről a szlovák–magyar határ, északról Hárskút (Lipovník) és Várhosszúrét (Krásnohorská Dlhá Lúka), keletről Szádalmás (Jablonov nad Turňou),

nyugatról Jablonca (Silická Jablonica) határolja. A falu területe része a Szlovák-karszt Nemzeti Parknak, ezért kedvelt túrázóhely. Jablonca, Körtvélyes, Századmás és Tornagörgő egykor Torna vármegye Felső járásához tartoztak (1., 2. ábra).

1., 2. ábra. Balra az egykori Torna vármegye térképe, jobbra az említett települések kiemelve

Forrás: Rz 8973

3. ábra. A Rozsnyói járás délkeleti részének falvai

Forrás: Google Maps

Körtvélyesnek a 2021-es népszámlálás adatai alapján 335 lakosa van, a nemzetiség és anyanyelv szerinti összetétel a 4. ábrán látható. Ez alapján a lakosság 79%-a magyar nemzetiségű és anyanyelvű, szlovák nemzetiségűnek az itt élők 19%-a, szlovák anyanyelvűnek pedig 20%-a vallotta magát. Bár a grafikon nem mutatja, a községben jelentős számú roma lakosság él, ők azonban saját bevallásuk szerint többségükben magyar nemzetiségűnek és anyanyelvűnek vallják magukat, elvétve akad köztük, aki a szlovák nemzetiséget jelöli. A nyelvhasználatot illetően ez valóban igaz, hiszen közöttük járva tapasztaltam, hogy csak a magyar, ritkán a szlovák nyelvet használják, a romani nyelvet azonban nem.

4. ábra. Körtvélyes község lakosságának nemzetiség és anyanyelv szerinti összetétele a 2021-es népszámlálási adatok alapján

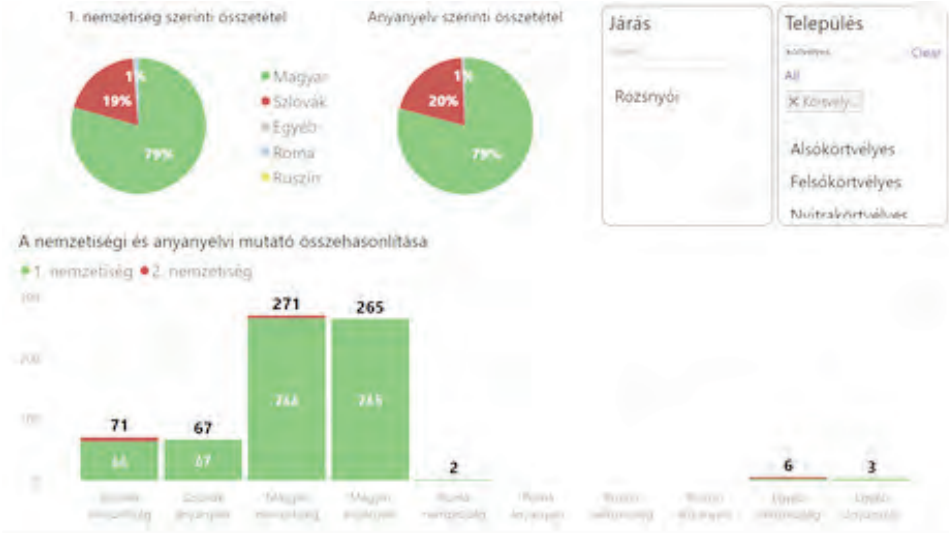

Forrás: www.onkormanyzas.sk

A település első említése a 13. századból való. Első temploma, mely a jelenlegi katolikus templom, a 14. században épült, a 17. és a 18. században felújításokon esett át. A falu református temploma 1795-ben épült. A határban található *Szent Anna-kápolna* egy régi templom (mely szintén a 14. századból származik) helyén született újjá késő gótikus stílusban, ma is népszerű búcsújáró hely. (Vö. Szabó et al. 2014, 43–44. p.; Körtvélyes község történelme)

Körtvélyes hivatalos szlovák megnevezése Hrušov, melyet 1920-ban kapott. Akárcsak a magyar megfelelő, a körtére (szlov. hruška) utal. Valószínűsíthető, hogy a határban régen sok körtefa volt, erről kaphatta a település a megnevezést. A körte szimbólumként a falu címerében ugyancsak szerepel (5. ábra).

5. ábra. Körtvélyes község címere

Forrás: Körtvélyes község történelme

A település történelméről tudni lehet, hogy 1578-ban a szádvári uradalom része volt. Az 1848-as forradalom és a 2. világháború is nagyban érintette a települést, hiszen a területen belül zajlottak harcok. Ennek bizonyítéka a *Háromsír* elnevezésű hely, mely a *Felsőhegy*en terül el. Három magyar katona sírját találjuk itt, azonban csak egyikük neve köztudott. Ezen kívül a *Boglyos pince* legendája szintén ezekhez az időkhöz kötődik, hiszen a népi hiedelem szerint itt bújtatták és ápolták a sérült katonákat. A Bebekek mellett a későbbiekben az Eszterházy és az Andrássy főúri családok uralma alá tartozott a község. Az utóbbiaknak több kúriájuk volt a faluban, ezek közül egy, a *Gólya kúria* maradt meg eredeti állapotában. A Lükő nemesi család lakhelye ugyancsak a település határában, az *Evetes*ben volt, ahol emléküket kopjafa és néhány síremlék őrzi. Az ő rokonságukba került Raisz Keresztély, akinek sírja a belterület előtt, a *Régi temető*ben található. Emléke nemcsak ilyen formában maradt fent, hiszen ő volt az aggteleki *Baradla-barlang* első térképének készítője, valamint a *Szoroskő*i főút megtervezője.

1920-ban a falut a trianoni békediktátum értelmében a Csehszlovák Köztársasághoz csatolták, azonban a bécsi döntés során 1938-tól 1944-ig újból Magyarországhoz tartozhatott. Ezt követően, a Szlovák Köztársaság megalakulásáig, 1993-ig, megint Csehszlovákia része volt. (Vö. Seresné Szegőfi 1983; Szabó et al. 2014; Körtvélyes község történelme)

2.2. A kutatás módszerei

A kutatás módszertani kérdéseiben főképp a *Bevezetés a helynévkutatásba* című oktatási segédletre (E. Nagy–Szilágyi-Varga–Kis 2022) támaszkodtam. A helynév-szociológiai vizsgálatot Győrffy Erzsébet *Helynév-szociológia* (2018) című munkája alapján, a saját tapasztalataimmal ötvözve végeztem el.

A helynévgyűjtés során törekedtem a településen található összes helynév összegyűjtésére. A történeti névanyagot passzív módszerrel kutattam fel irattári dokumentumokból (ObNU1, ObNU2), régi térképek adataiból (EKFT., MKFT., HKFT., MKF., Bv 124) és korábbi gyűjtések (Dely 1995; Pogány 2007) eredményeiből. A jelenkori szlovák és magyar nyelvű névanyagot passzív módszerrel jelenkori online térképekről (Geodéziai

alaptérkép, Alaptérkép, Turistatérkép), valamint aktív módszerrel derítettem fel, interjúkat készítettem Körtvélyes lakosaival. A kutatás kezdeti szakaszában olyan adatközlőket választottam ki, akik vélhetően a legjobban ismerik a település helynévállományát, ők az ún. névmesterek. Öt ilyen személlyel beszélgettem részletesen, több alkalommal a faluról, a helynevekről, azok eredetéről, a környező településekkel való kapcsolatról, a kutatás szempontjából releváns, érdekes történetekről. Közülük három személytől az általam gyűjtött történeti névanyagot ugyancsak lekérdeztem, mellyel célom volt felderíteni, ismerős-e még számukra valamelyik megnevezés. A névmesterekkel történő beszélgetések után összegeztem a helynévlistát.

A helynév-szociológiai vizsgálat a lakosság 10%-ával, 34 személlyel készített interjú elemzésével történt. A mintavételi módszerek közül a rétegzett mintavételt választottam, melyben a választott szempontok alapján homogén csoportokra osztjuk a populációt. Ezután megvizsgáljuk, a csoport jellemzői milyen mértékben vannak jelen a teljes populációban, majd a kategórián belül e százalékok alapján választjuk ki a szükséges mennyiségű mintát. (Cohen–Manion–Morrison 2005, 101. p.)

Először tehát kialakítottam a korcsoportokat, majd meghatároztam az interjúalanyok számát az egyes korosztályokban. Ezt követően feltüntettem a férfiak és nők arányát, így kaptam meg, hogy egy adott kategórián (mely a korosztályt és a nemet határozta meg) belül hány személlyel kell beszélnem. Mivel a nemzetiségi és anyanyelvi adatok személyekre vonatkozóan az interjúk készítése előtt nem álltak rendelkezésemre, e szempont szerint saját ismereteimre hagyatkozva véletlenszerűen választottam ki az adatközlőket úgy, hogy a magyar, szlovák és roma közösség arányosan képviselve legyen.

Félig strukturált interjúkkal dolgoztam, néhány kérdést előre elkészítve, melyek mentén a beszélgetést szabadon alakítottam az interjúalany igényei és tudása alapján. A beszélgetést minden esetben hangrögzítővel vettem fel, az adatközlőket biztosítottam az anonimitásukról. Kezdetben személyes adatokról (kor, születési hely, nemzetiség, anyanyelv) kérdeztem őket, majd nyelvhasználatukra vonatkozó kérdéseket tettem fel (iskoláit milyen nyelven végezte, milyen mértékben ismeri és használja az államnyelvet/kisebbségi nyelvet). A foglalkozásukra és a szabadidős tevékenységükre azért voltam kíváncsi, mert ez a két nyelven kívüli tényező nagymértékben befolyásolja a helynévismeretet és -használatot. Mindezek után kértem őket, mondják el, mely bel- és külterületi helyneveket ismernek. Ehhez legtöbbször segítő kérdéseket tettem fel, így sikerült leképezni az adatközlők kognitív térképét – tehát azt, hogyan képzelik el ők saját szülőfalujukat, s hova helyezik az egyes területeket, melyek megnevezését ismerik. A tér reprezentációját követően az előzőleg összeállított helynévlistát kérdeztem le tőlük. Itt sikerült még több, az egyének aktív és passzív névkincsébe tartozó helynévre fényt deríteni.

A fiatalabb korosztályba (15 éves alatt) tartozó interjúalanyokat a tudásukhoz, ismereteikhez mérten kérdeztem. Tőlük kértem, hogy rajzoljanak mentális térképet:

vessék papírra a települést, ahol élnek, s a fontosabb épületeket, tájékozódási pontokat. Eközben segítő kérdésekkel vezettem őket, melyek során előkerültek az általuk ismert és használt helynevek.

2.3. Az adatközlők jellemzése

Ahogy fentebb említettem, a kutatás aktív módszerének kezdeti szakaszában az ún. névmestereket kerestem fel. Őket Körtvélyes község polgármestere ajánlotta, korukból vagy foglalkozásukból, szabadidős tevékenységeikből kifolyólag többek között ők a településen élők közül a helynevek legjobb ismerői. Mivel beleegyeztek nevük közlésébe, ezért azzal együtt ismertetném őket:

– Korcsmáros Károly (1945): magyar nemzetiségű és anyanyelvű, körtvélyesi születésű, nyugdíjas;

– Zatroch Ilona (1938): magyar nemzetiségű és anyanyelvű, körtvélyesi születésű, nyugdíjas;

– Zsebik Tibor (1976): magyar nemzetiségű és anyanyelvű, körtvélyesi születésű, idegenvezető és falutörténész (hobbiszinten).

E három személytől kérdeztem le a történeti helynévállományt, s az ő ismeretük alapján állítottam össze azt a szinkrón helyneveket tartalmazó listát, melyet később a többi adatközlőnél használtam a kikérdezés során.

A névmesterek soraiba tartozott még két személy, akiket foglalkozásuk alapján választottam ki:

– Balázs Adrián (1996): magyar anyanyelvű és nemzetiségű, nem helyi születésű, a falu erdésze;

– Vnemčák, Jozef (1957): szlovák anyanyelvű és nemzetiségű, nem helyi születésű, a falu mezőgazdásza.

Ők ketten foglalkozásukból kifolyólag azon területek megnevezéseit ismerték jól, melyeket használnak, így az erdész inkább az erdők, hegyek, dombok, tisztások, források megnevezéseit tudta, míg a mezőgazdász a szántók, legelők, mezők, rétek neveit. Az utóbbi, szlovák nemzetiségű és anyanyelvű adatközlővel az interjú szlovák nyelven zajlott.

A helynév-szociológiai vizsgálat adatközlőit a falu lakosságából válogattam össze rétegzett mintavétellel, melyet a 2.2.-es számú fejezetben jellemeztem. A község populációját négy korcsoportra osztottam, melyen belül a férfiak és a nők számát ugyancsak meghatároztam (1. táblázat). Egy adott kategórián belül minden esetben a teljes lakosság 10%-a a mintavételi csoport része. Néhány korcsoportot az életkori sajátosságok miatt további alcsoportokra osztottam. Az adatközlők számába beletartoznak a névmesterek is, hiszen a velük készített interjúk éppúgy részei a helynév-szociológiai vizsgálatnak.

1. táblázat. Az adatközlők kor és nem szerinti eloszlása

Korcsoport	Alkategóriák	Férfi	Nő	Összesen
20 év alattiak	7 év alattiak	1	1	6 fő
	8–14 évesek	1	1	
	15–20 évesek	1	1	
21–40 évesek	21–30 évesek	3	2	10 fő
	31–40 évesek	3	2	
41–60 évesek		5	4	9 fő
61 éven felüliek		4	5	9 fő
Összesen		18 fő	16 fő	34 személy

Az 1. korosztályt (20 év alattiak) azért tartottam indokoltnak további három kategóriára osztani, mivel az életkori sajátosságok gyorsan változnak ebben a korban. A gyerekek 6-7 évesen megkezdik az iskolai tanulmányaikat, ekkor el kell utazniuk a községből, hiszen jelenleg nem rendelkezik alsó tagozattal sem a falu. A fiatalok később, 14 éves korukban konfirmálnak, majd középiskolába mennek, ami szintén meghatározó lépcsőfok az életükben. 15 éves koruktól más élmények, ingerek érik őket, kiskamaszból lassan fiatal felnőtté válnak. A 2. korcsoportot (21–40 évesek) ugyancsak szétbontottam. Az első alkategóriába tartozók (21–30 évesek) még egyetemre járhatnak, pár- és munkakeresés, esetleg családalapítás és letelepedés várja őket, legtöbbjük még otthon, szülőházában él. Ezzel szemben a 31–40 év közöttiekről azt gondolom, hogy már saját otthonnal, családdal, biztos munkahellyel rendelkeznek, ezért az ő életkörülményeik is mások. A 3. korcsoport (41–60) jellemzően a tevékeny, munkás életkorú aktív felnőttek, a 61 év felettiek (4. korosztály) pedig a hamarosan nyugdíjba vonuló vagy már nyugdíjas éveiket töltő egyének.

Az életkoron és a nemi hovatartozáson kívül a helynévismeretre és -használatra egyéb tényezők is hatnak, melyek közül most az anyanyelvet és a nemzetiséget emelném ki. A statisztikákból láthatjuk, hogy a magyar nemzetiség és anyanyelv a településen 79%-ban van jelen, míg az államnyelv és a szlovák nemzetiség 19-20%-ban. Ennek tudatában néhány lakos segítségét kérve s részben a saját ismereteimre hagyatkozva törekedtem arra, hogy a nemzetiségek arányosan legyenek képviselve. Amint a 2.1.-es fejezetben leírtam, a roma lakosság saját bevallása szerint többnyire magyar, elvétve szlovák nemzetiségűnek vallja magát, azonban nagyjából a település lakosságának 1/3-át képezi ez a közösség: a *„dorosi romák”*, ahogy a falusiak nevezik őket. Ennek megfelelően az interjúalanyok kiválasztásánál tíz személyt választottam ki a *Doro*ból, akik képviselik a romák helynévismeretét (1. diagram).

1. diagram. Az adatközlők nemzetiség szerinti eloszlása

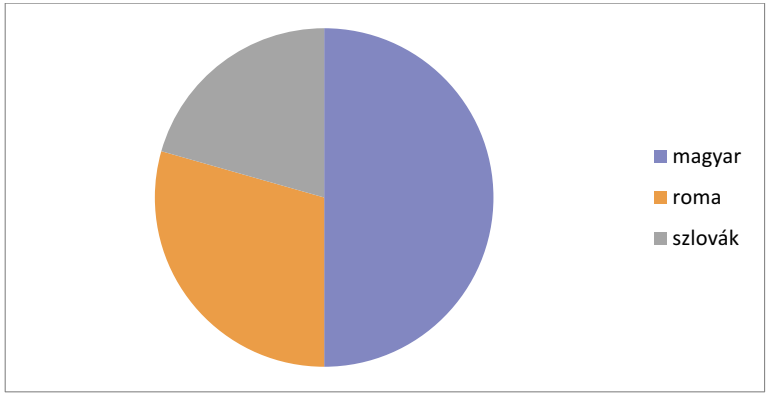

A magyar nemzetiségű adatközlők (nem ide sorolva azon romákat, akik magyarnak vallották magukat) a megkérdezettek 50%-át alkotják (17 fő), a romák a 29%-át (10 fő), míg a szlovák nemzetiségűek a 21%-át (7 fő) teszik ki az adatközlőknek. A 2021-es népszámlálás eredményei azt mutatják, hogy a szlovák anyanyelvűek száma több, mint a szlovák nemzetiségűeké. Ezzel szemben az általam megkérdezetteknél a hét szlovák nemzetiségű személy közül csupán négy volt, aki az anyanyelvét szintén szlováknak vallotta. Közülük csak két fővel készítettem szlovák nyelven az interjút (a többiekkel magyarul), de mindketten értettek magyar nyelven is, egyikőjük sem volt körtvélyesi születésű.

A helynévismeretet és -használatot befolyásoló tényezők közé tartozik a szlovák nyelv ismerete és használata a magukat magyar nemzetiségűnek és anyanyelvűnek valló adatközlők között. Ahogy azt az 1.3.-as fejezetben kifejtettem, a teljes közösséget kétnyelvűnek tekintem, ennek az okát szintén leírtam. Azonban a szlovák helynevek ismerete és használata miatt szükségesnek tartom megemlíteni, hogy az interjúk során a 34 személyből 9-ről derült ki, hogy nem használja, nem beszéli a szlovák nyelvet. Azokat soroltam ide, akik saját bevallásuk szerint nem ismerik és nem beszélik az államnyelvet, vagy már régen használták, esetleg nagyon ritkán.

3. A kutatás eredményeinek bemutatása

3.1. Körtvélyes nyelvi tájképének szemléltetése és elemzése

A következőkben a falu nyelvi tájképét szemléltetem és elemzem, melynek része a névszemiotikai tájkép. A településre érkezve szembetűnik, hogy az itt élő közösség kétnyelvű. Ezt bizonyítja a helységnévtábla (6. ábra), az üdvözlés, mely alatt a házalásos árusítást tiltó tábla szintén kétnyelvű (7. ábra), valamint a Raisz Keresztély sírját jelző tábla (8. ábra).

6. ábra. Kétnyelvű helységnévtábla

7. ábra. Üdvözlés, felszólítás kétnyelvűen

8. ábra. Raisz Keresztély sírját jelző kétnyelvű tábla

9. ábra. Raisz Keresztély sírfelirata

Forrás: a szerző felvételei

A szlovák–magyar kétnyelvű táblák a törvényben meghatározott szabványnak megfelelően lettek kihelyezve, mely szerint az államnyelv elsőbbséget élvez a kisebbségi nyelvvel szemben. Ennek alapján vagy felül, vagy a bal oldalon kell elhelyezkednie a másik nyelvű szöveghez képest. Ugyanakkor a kisebbségi nyelvtörvény előirányozza, hogy a kisebbségi nyelven megjelenő szöveg mérete azonos méretű lehet az államnyelvi szöveg méretével. Ez egyedül a 7. ábrán látható táblákon nem érvényesül, hiszen a magyar nyelvű üdvözlés és felszólítás szövege kisebb méretű, mint a szlovák nyelvű írás. Ennek oka lehet, hogy kisebbségi nyelven a közlendő hosszabb, ugyanolyan felületen csak kisebb betűtípussal fér ki. Raisz Keresztély sírjának felirata (9. ábra) csak magyar nyelven olvasható, ennek oka lehet, hogy az eredeti sírfelirat származási idején a település Magyarország része volt.

10., 11., 12. ábra. A községi hivatal épületén található feliratok

Forrás: a szerző felvételei

A *Községi hivatal*nál található feliratok mindegyike kétnyelvű (10., 11., 12. ábra). A hivatalt jelző tábla, a fogadóórák és a felhívás szintén a törvényben előírt formát követi.

A *Községi hivatal* épületében található az *Óvoda*, melyet ugyancsak kétnyelvű tábla jelöl (13. ábra), de a felirat nem tartalmazza azt, hogy magyar tannyelvű óvodáról van szó. Bár az iskola már nem működik a községben, az épületen a tábla megmaradt (14. ábra), helynévként ugyancsak használatos az *Iskola*, vagy az *Iskolakert* megnevezés. A tábla kétnyelvű, felül a szlovák, alul a magyar nyelvű szöveg, a tábla felett a szlovák címer is szerepel. A megnevezésben azonban itt sem olvasható, hogy magyar tannyelvű alapiskoláról van szó, mely jelölés most már előírt az iskolák számára. Ez valószínűleg az iskola működésének idején még nem volt előirányozva, ezért nem tüntették fel.

13. ábra. Az óvodát jelölő kétnyelvű tábla

14. ábra. Az alapiskola épületén található régi kétnyelvű tábla

15. ábra. A kultúrház épületén található kétnyelvű felirat

Forrás: a szerző saját felvételei

A 15. ábrán a *Kultúrház*at jelölő feliratot láthatjuk kétnyelvűen, az előírt módon. Az itt látható magyar megfelelőt, a *Művelődési ház*at az általam megkérdezett lakosok közül senki nem használja, helyette *Kultúrház*nak nevezik az épületet.

Az Andrássyak után egy kúria maradt meg eredeti állapotában a településen, mely egy ideig panzióként és múzeumként szolgált. Jelenleg a *Gólya kúria* nevet viseli, de birtokosai alapján a lakosok *Andrássy-kúria*ként (egykori tulajdonos) vagy *Sebő-kúria*ként (jelenlegi tulajdonos) szintén nevezik, van, aki csak *Kúria*ként emlegeti. A *Gólya kúria* kifejezést a kéményen található gólyafészek miatt kapta. Helyét egy tábla jelöli a településen (16. ábra), melyen csupán a megnevezés kétnyelvű, a funkciója és a házszám szövege államnyelven van feltüntetve. Ezt magyarázhatja, hogy a múzeumot a magyar anyanyelvűek is értik, a panzió pedig hasonló formájú, mint a szlovák „penzión" kifejezés. A megnevezésnél feltehetően a szórend miatt került a magyar név előbbre, így maga a *Kúria* szó lett kiemelve, amely a két nyelvben közös.

16. ábra. A *Gólya kúriá*t jelző tábla

17. ábra. A *Pálinkafőzde* előtt található tábla

Forrás: a szerző felvételei

A körtvélyesi *Pálinkafőzde* a mai napig működik, az ide érkezőket kétnyelvű felirat fogadja, melyen a magyar szöveg kissé megégett, de olvasható (17. ábra).

Az üzlet és a kocsma egy épületben található, azonban más képet mutat a betérőnek. A bolton csak szlovák nyelvű feliratokat, értesítéseket olvashatunk (18., 19. ábra). A *Kocsmán* szembetűnőbb a magyar árukínálat (20. ábra), ahol egy magyar nyelvű plakátot is látunk kihelyezve, de az ajtón már csak szlovák nyelven olvashatjuk az értesítéseket (21. ábra). Mindkét helynek magyar a tulajdonosa, így kérdés, miért nem tartják fontosnak a kétnyelvű tájékoztatást.

18. ábra. Az üzlet ablaka szlovák feliratokkal

19. ábra. A nyitvatartás szlovák nyelven

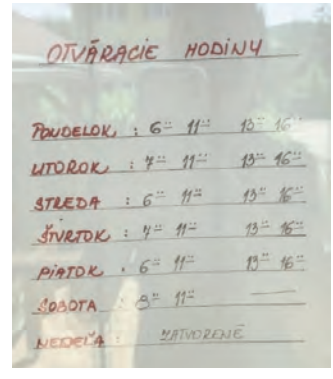

20. ábra. A kocsma ablaka kétnyelvű kínálattal, magyar nyelvű plakáttal

21. ábra. A kocsma ajtaja egynyelvű, szlovák tájékoztatásokkal

Forrás: a szerző felvételei

A *Községi hivatal*lal szemben található a hivatali értesítéseket tartalmazó tábla (22. ábra), mely többnyire szlovák nyelven tájékoztatja a falu lakosságát. Csupán kettő kétnyelvű szöveget tartalmazó közleményt találunk, a bal felső és a jobb alsó sarokban. Az egyiken olvashatjuk, hogy a hivatalban lehetséges a kétnyelvű kommunikáció (23. ábra), ezt azonban először szlovák nyelven közlik, csak aztán a kisebbség nyelvén. A másik különböző szolgáltatásokat kínál (24. ábra), ezen elsőbbséget élvez a magyar nyelv. Ez történhet annak érdekében, hogy minél több embert elérjen a hirdetés.

22. ábra. Hivatalos értesítéseket tartalmazó tábla

23. ábra. Kétnyelvű értesítés a kisebbségi nyelv használatának lehetőségéről

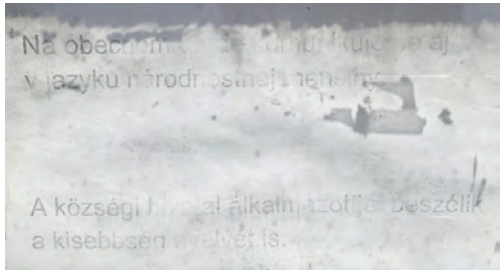

24. ábra. Szolgáltatásokat két nyelven kínáló plakát

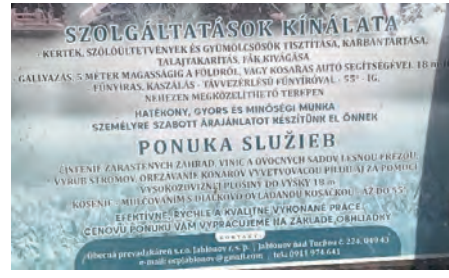

Forrás: a szerző felvételei

Néhány felirat, tábla csak szlovák nyelven olvasható a településen. Ilyen a buszmegállót jelző tábla (25. ábra), a szolgáltatást (26. ábra) vagy szállást (27. ábra) kínáló feliratok. Úgy vélem, hogy ezek mindegyike szól ugyanúgy a kisebbségnek is, azért érdemes lenne kétnyelvűen kihelyezni őket.

25., 26., 27. ábra. Csak szlovák nyelvű feliratok, melyek a kisebbség számára is fontosak

Forrás: a szerző felvételei

Szintén egynyelvű az a térkép, mely a *Kultúrház* előtti táblára van kifüggesztve, Gömör látványosságait mutatja be (28. ábra). Körtvélyes jellemzése, a jelmagyarázat, Gömör látványosságai és minden egyéb információ a térkép mellett csak államnyelven olvasható, a térképen a helységek és a helyek megnevezései egyaránt.

28. ábra. Szlovák nyelvű térkép Gömörről

Forrás: a szerző felvétele

Az 1. és 2. világháborúban elesettek emlékére a *Szökőkút*nál áll egy emlékmű, melyen azoknak a helyi lakosoknak a nevét láthatjuk, akik a háborúk áldozatául estek. A nevek és a felirat csak magyar nyelven olvasható (29. ábra), ami utalhat az áldozatok és családjaik nemzetiségére. A temetőben egy kopjafa a 2. világháború ismeretlen magyar katonáinak állít emléket, akik a település környékén haltak meg. Ezen a kopjafán magyar és szlovák nyelvű feliratot is olvashatunk, fentebb a kisebbségi nyelvvel (30. ábra).

29. ábra. Az 1. és 2. világháborúban elesett lakosok emlékműve

30. ábra. A 2. világháborúban elesett ismeretlen katonák sírja

Forrás: a szerző felvételei

A temetőben a sírfeliratok túlnyomó többsége csak magyar nyelvű. Három feliraton olvashatunk szlovák írásmódú vezetéknevet (Doboš, Štefan, Rusňák). Ezen kívül további három síron látjuk szlovák szórend szerint az elhunyt nevét, miközben a további szöveg magyar nyelvű (31. ábra). A generációk anyanyelvváltását szemlélteti a 32. ábrán látható sír, melyen az idősek sírfelirata még magyarul van, a fiatalabb generációé azonban már szlovákul. Csupán egyetlen olyan síremlék van, mely teljes mértékben szlovák nyelvű (33. ábra). Mindez arra utal, hogy bár vannak szlovák nemzetiségű és anyanyelvű lakosok a településen, nagyon kevesen, és magasabb arányban a kisebbségi etnikum van jelen.

31., 32., 33. ábra: Különböző sírfeliratok a temetőben

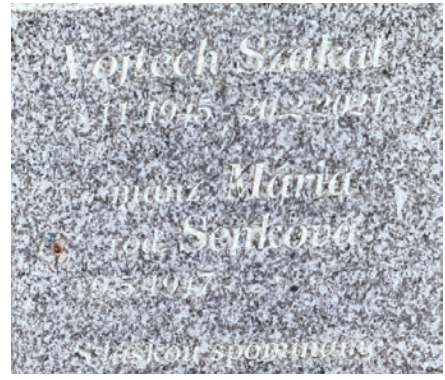

Forrás: a szerző felvételei

A turistaútvonal jelzéseiből több található Körtvélyes bel- és külterületén. Ezek mindegyike egynyelvű, csak szlovákul szerepelnek rajta a denotátumok megnevezései, néhányuk ezenfelül képpel illusztrálja a helyet. Felépítésük megegyező, a legfelső tábla a területet jelöli, ahol a tábla áll, valamint annak tengerszint feletti magasságát, alatta pedig a közel s távolban lévő helyek megnevezései szerepelnek szlovák nyelven (l. 34., 35., 36. ábra). Véleményem szerint a szlovákiai turizmus egyik nagy hiányossága, hogy a táblákat nem kétnyelvűsítik, hiszen több magyar turista keresi fel ezt a vidéket főképp túrázás céljából.

34. ábra. A *Szent-Anna kápolnát* mutató jelzés

35. ábra. A *Nyúlkapu*nál található jelzés

36. ábra. A *Felső-tó*nál található jelzés

37. ábra. A tavaknál található tábla

Forrás: a szerző felvételei

A *Tónál* található ismeretterjesztő tábla (37. ábra) több érdekességet mutat. A terület elnevezése két nyelven szerepel, felül a szlovák, alatta a magyar jelölés. Szembetűnő, hogy a *Halastavak* szó indokolatlanul nagybetűvel íródik, mert bár a teljes kifejezés tulajdonnév, de helyes írásmódja ez lenne: *Körtvélyesi halastavak*. Egyébiránt ez a helynév a lakosok körében nem használatos, csak *Tó* megnevezéssel illetik a területet. Érdekes még, hogy a szlovák többes szám helyénvaló, hiszen két tóról van szó, a falusiak azonban minden helyzetben csak az egyes számot használják. Ha külön meg akarják nevezni a tavakat, akkor *Alsó-tó*, *Felső-tó* kifejezéssel illetik őket. Ezen a táblán a *Hrušov I.* és *Hrušov II.* jelölést kapták, elhagyva a magyar megnevezést, csupán a nagyságukat hozzátéve. Ha tovább elemezzük a táblát, észrevehető, hogy a szlovák és a magyar jellemzés nem teljesen ugyanazt az információt írja le, ami igénytelenségre utal.

A tábla alatt találunk egy iránymutatót, mely színével kifejezi, hogy nem azok helyezték oda, akik az eredeti táblát. A *Rybárska chata* szlovák nevű szállót mutatja, magánemberként a tulajdonos döntése, milyen nyelven helyezi ki a megnevezést. Vagy ő maga sem beszél magyarul, vagy úgy gondolhatja, hogy az ide érkezők, szállást keresők többségében szlovákok, esetleg szlovákiai magyarok, akik feltehetőleg értenek szlovákul.

Az alábbi ábrák (38., 39., 40.) a *Háromsír* elnevezésű területen készült felvételek, melyek egynyelvűek, a magyar katonáknak csak magyar nyelven állítanak emléket. Ezt azzal magyarázom, hogy gondozójuk magyar lakos, illetve csak Magyarországról járnak koszorúzni az elesett katonák emlékét, ezért valószínűleg nem tartották fontosnak szlovák nyelven jelölni a területet.

38., 39., 40. ábra. A katonasíroknál található feliratok a település külterületén

Forrás: a szerző felvételei

Egy megkopott tábla az egyetlen többnyelvű a településen (41. ábra). A turizmushoz kapcsolódik, mégis a köszöntés és a település neve csak szlovákul olvasható. A tábla céljának ismertetése először szlovákul, majd magyarul, aztán angolul és németül is olvasható. Érdekes, hogy ha több nemzetet szeretnének megszólítani, akkor a köszöntésben, ami a leginkább figyelemfelkeltő a mérete miatt, miért nem alkalmazzák a többnyelvűséget.

41. ábra. A Gótikus út, a Vaskultúra útja és a Borút körtvélyesi állomásának táblája

Forrás: a szerző felvétele

A településen hivatalos utcanevek nincsenek, csak a szóbeszédben alakultak ki az utak megnevezései, ezért utcanévre utaló táblát nem találunk.

3.2. A helynevek ismerete a vizsgált mintavételi csoportban

A teljes magyar nyelvű helynévanyag 385 elemből áll, melyből 278 helynevet ismernek és/vagy használnak ma is. A szlovák nyelven gyűjtött névadatok száma 102. Az interjúalanyok helynévismeretét a 2. diagram mutatja, mely csak a magyar nyelvű helynévkorpuszra vonatkozó adatokat tartalmazza (a szlovák helynevek ismeretére lentebb térek ki). Amint fentebb írtam, egy helynevet akkor tekintek az adatközlő által ismertnek, ha legalább hallásból ismeri. A diagram felső részében az adatközlő korát és nemét látjuk feltüntetve, balról jobbra kor szerint növekvő sorrendben, az oszlopok tetején lévő

szám az ismert adatok mennyiségére utal. Láthatjuk, hogy a 20 év alattiak helynévismerete a leggyengébb, ez korukból kifolyólag várható volt. Azt követően változatos eredmények születtek, több kiugró számot figyelhetünk meg, melyek nem minden esetben a névmestereket jelölik. Az egyének jelentős helynévismerete foglalkozásukból, de főképp szabadidős tevékenységükből, érdeklődési körükből adódik. Ez az állítás érvényes azokra a személyekre is, akiknek helynévismerete alacsonyabb a korosztályban átlagosnál. A részletes elemzésre a tanulmány célja és terjedelme miatt nem térek ki.

2. diagram. Az adatközlők helynévismerete számszerűen kifejezve

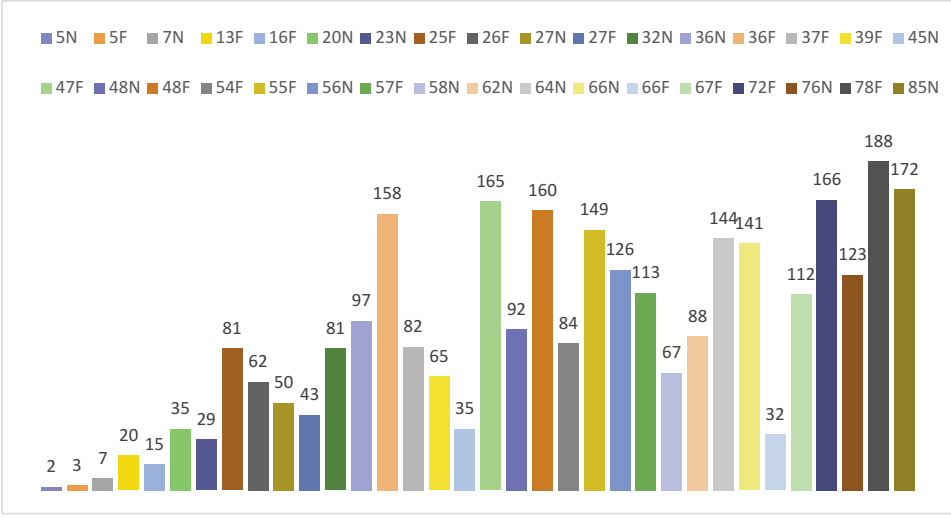

Ami a szlovák nyelvű helynevek ismeretét és használatát illeti, egyedül a település szlovák megnevezését (*Hrušov*) tudja mindenki. Ezen kívül a *Községi hivatal*t nevezték meg szlovákul: *Obec* (egy említés), *Obecný úrad* (két említés), vagy *Emenvé* (négy említés). Ebből kiemelném az *Emenvé* megnevezést, mely hivatalosan egy rövidítésből (*MNV = Miestny národný výbor,* magy. *Helyi Nemzeti Bizottság*) származik, ami Csehszlovákiában volt használatos, de az idősektől a fiatalabbakra is áthagyományozódott. Ugyanebből az időből maradt a szlovákiai magyar közösségre a *Jéerdé* megnevezés, mely a *Jednotné roľnícke družstvo (JRD,* magy. *egységes földműves-szövetkezet*) rövidítése volt. A 34 adatközlő közül csupán nyolc nem használja ezt a kifejezést helynévként a hétköznapokban, de mindenki így ismeri az épületegyüttes megnevezését. Az alanyok közül 20 személy még a *Tanya* jelölést is használja az épületre. Szlovák kifejezésként, de magyar kontextusban jelenik meg a *Csinkáreny*, mely a helyi, már ritkán használatos edzőtermet jelöli. Jabloncával az *Alsó-hegy*en határos erdőrész a *Malicsko*, mely szintén szlovák eredetű helynév, 19 személy által ismert, ugyancsak magyar nyelvű szövegkörnyezetben használatos. A szoroskői főútvonalat négy személy említette a szlovák

Soroška néven, de saját bevallásuk szerint többen használják így alkalmanként a hétköznapi kommunikáció során.

A fentebb említett helyneveken kívül a magyar nyelvű interjúk sorából öt személy említett szlovák megnevezést. Egy 39 éves férfi (szlovák nemzetiségű, magyar anyanyelvű) a *Zajačia brána* (magy. *Nyúlkapu*), egy 36 éves férfi (magyar nemzetiség és anyanyelv) a *Vápenný potok* (magy. *Meszes-patak*), a *Dolný vrch* (magy. *Alsó-hegy*), és a *Horný vrch* (magy. *Felső-hegy*) kifejezéseket ismeri turistatérképekről, míg egy 32 éves nő (magyar nemzetiségű és anyanyelvű) szerint a faluban folyó patak a kataszteri térképen csak *Potok v obci Hrušov* (magy. *Patak Körtvélyes községben*) jelöléssel szerepel, a faluban élők is csak *Patak*nak nevezik. Ezt a ténymegállapítást alátámasztja az az adat, mely 20 adatközlőtől származik, akik szerint a falut átszelő patak neve *Patak*. Egy 58 éves nő (magyar nemzetiség és anyanyelv, roma származás) említi a *Záhumenka* helynevet, melyet azonban senki más nem használ, az ő lokalizációja szerint a *Gyüre* helynév denotátumát jelöli. Az 54 éves szlovák nemzetiségű és anyanyelvű férfi, akivel magyar nyelven folyt az interjú, a *Kovács-láz* nevű területre a szlovák *Kováčov laz* megnevezését is használta.

A 66 éves férfi adatközlővel szlovák nyelven folytatott interjúból csak magyar helynévi adatok származnak. Az interjúalany évek óta mezőgazdászként dolgozik a településen, érti, de nem beszéli a magyar nyelvet, viszont a helyneveket kizárólag magyarul ismeri. Állítása szerint ahogy idekerült, mindenki magyarul használta a megnevezéseket, így ő csak a kisebbségi nyelven sajátította el azokat, a falusiaktól megtanulva.

A másik szlovák nyelvű beszélgetés egy 64 éves nővel zajlott, aki beházasodott Körtvélyesre. A hölgy ért magyarul, kissé beszél is, de komfortosabbnak érezte, ha szlovákul ejtjük meg az interjút, amit nem elleneztem, hiszen kifejezetten érdekelt, ilyen szövegkörnyezetben hogyan használja majd az általa ismert helyneveket. A szabadidős tevékenységeinek, a férjének s a falusiaknak köszönhetően magyarul sajátította el a település helyneveit, munkaköréből kifolyólag azonban a szlovák névpárokat szintén kiválóan tudja. A községi hivatalban dolgozott titkárnőként, egy időben sokat foglalkoztak a kataszteri térképek, birtokviszonyok rendberakásával. Az interjú során 41 szlovák–magyar helynévpár hangzott el, spontán beszédhelyzetben. Míg a magyar helyneveket igen, a szlovák megnevezéseket önmagukban nem használta, sőt többször hangsúlyozta, hogy ezeket ő egyáltalán nem használja a mindennapi beszéd során, s nem is tud senkiről, aki használná. Véleménye szerint azért van ez így, mert ha valaki szlovákul nevezne meg egy területet, a helyiek nem tudnák, melyik részről van szó, hiszen – amint ezt a kutatásom ugyancsak mutatja – az itt élők nem ismerik az államnyelvi neveket. A spontán beszédhelyzetből adódóan fény derült a magyar helynevek szlovák szövegkörnyezetben történő használatára. Ez azt mutatta, hogy a magyar megnevezést többnyire szlovák szóként ragozza, de volt példa arra is, hogy megmaradt a magyar nyelv szerinti ragozás. Néhány élőnyelvi példával támasztom ezt alá:

– „tam, kde je pochovaný ten Raisz Keresztély, to je tiež súčasť toho Papkertu";

– „tam bol taký Boglyos pince”;

– „Evetesi malom sa nezachoval”;

– „to sú pramene, jeden je Meszes, jeden je Szent Anna, a jak sa stekajú, to je Kétvízközt, Medzi dvoma vodami”;

– „oproti Káposztásföldu”;

– „máme tu Katolikus, a Reformovanú, Református templom na Huštáku, a kaplnku Svätej Anny v lese a Szőlőhegyen”.

Mindez bizonyítja, hogy a kétnyelvű közösség mindennapi nyelvhasználatában csupán a *Községi hivatal*, a *Tanya* és a *Szoroskő* szlovák nyelvű megnevezései vannak jelen, valamint a szlovák nyelvi eredetű jelölések (*Csinkáreny*, *Malicsko*). Ezen kívül a magyar nyelvű interjúkból (32 személy) összesen hét szlovák helynév került megnevezésre.

3.3. A nyelvi tájkép és a helynévismeret kapcsolata

Körtvélyes nyelvi tájképét több tényező befolyásolja. Ami a hivatalos feliratokat illeti, többnyire kétnyelvűek, elvétve találunk szlovák nyelvű feliratot. A magánszemélyek által kihelyezett feliratok vendéglátóipari részében egyértelműen a szlovák nyelv dominál, csupán a kocsmánál láthatjuk a kétnyelvű kínálatot. Ami azonban a sírfeliratokat illeti, erőteljesen kisebbségi nyelv dominanciájú, hiszen csupán egy kétnyelvű és egy államnyelvi síremléket találtam. Ez bizonyítja, hogy a község lakossága, még ha vannak, akik szlovák nemzetiségűnek és anyanyelvűnek vallják magukat, nagyrészt magyar. A tájékoztató jellegű szövegek csak szlovák nyelven olvashatók, ahogy a turizmus céljából kihelyezett táblák túlnyomó többsége is, egy kétnyelvű és egy többnyelvű (mégis államnyelvi dominanciájú) kivételével.

A turisztikai jelzésekből több is található a településen, mind szlovák nyelven, a helyiek többsége mégis úgy tartja, hogy az általuk ismert helyneveknek nincs szlovák megfelelőjük, holott szinte nap mint nap találkozhatnak velük, sőt a nyelvi tájkép csak ezt mutatja. A térképekről és élőnyelvi gyűjtés összesítéséből származó szlovák helyneveket tartalmazó lista 102 helynévadatot tartalmaz, melyből még a témában leginkább jártas adatközlő is csak 41 megnevezést sorolt fel, rajta kívül az összes többi interjúalany összesítve 7-et. E szempont alapján tehát megállapíthatjuk, hogy a helynév-szemiotikai tájkép és a helynévismeret között nincs kapcsolat, mert míg az előbbi csak szlovákul mutatja ezeket, az általam megkérdezettek közül kevesen hallottak szlovák helynevekről. Ami indokolttá teszi a magyar helynevek jelölésének szükségességét (tehát a kétnyelvű táblákat), az egyrészt a jobb tájékozódási képesség nyújtása a lakosság és a turisták számára; másrészt a területek elhelyezkedését, részeit sokkal részletesebben mutatják a magyar megnevezések, hiszen azokból 385-öt gyűjtöttem, ami a többszöröse a szlovák anyagnak.

Összegzés

Jelen tanulmány Körtvélyes község nyelvi tájképének, azon belül névszemiotikai tájképének és a lakosság helynévismeretének kapcsolatát vizsgálta. Először az ehhez kapcsolódó szakterminusokat tekintettem át, majd leírtam a település elhelyezkedését, etnikai helyzetét, történelmi sajátosságait. A kutatás módszertanának bemutatása után rátértem az eredmények ismertetésére. Először a falu nyelvi tájképét szemléltettem és elemeztem.

A demográfiai viszonyokhoz képest úgy vélem, hogy a magánszemélyek által kihelyezett feliratok, a különböző jellegű tájékoztatások, a turizmust szolgáló jelölések szlovák nyelvű dominanciája indokolatlan, a helyi kisebbség közel 80%-os arányát nem tükrözi. Fontosnak tartom ezek kétnyelvűsítését, amire a törvény által jogosultak is az itt élők: a lakosság többsége bár érti az államnyelvi feliratokat, alapvető emberi joguk, hogy anyanyelvükön legyenek tájékoztatva. Az ide érkező turisták szemszögéből szintén szerencsés lenne, ha mind a vendéglátóipari egységeken, mind a turistajelzéseken fel lennének tüntetve a szlovák nyelv mellett a magyar nyelvű információk, megnevezések. A kétnyelvűség nem hátrány, sokkal inkább előnyt kovácsolhatnak belőle a magánszemélyek és a település is.

A helynévismeret vizsgálata számomra azért izgalmas, mert érdekesnek tartom, mely helynevek merülnek feledésbe az idők során, és milyen típusúak keletkeznek az új generáció által, hiszen a helyek megnevezése változó jelenség, több szempont alapján lehet őket megnevezni (pl. funkció, külalak, esemény). Véleményem szerint a közösségünk fennmaradása szempontjából meghatározó, hogy mennyire ismerjük születési helyünket, hiszen a tulajdonnevek funkciójukból adódóan olyan denotátumokra utalnak, melyeket az emberek fontosnak tartanak megnevezni. Ha fontosnak tartjuk a területeket, melyeket őseink elneveztek, akkor a szülőföldünkhöz is erőteljesebben kötődünk.

A nyelvi tájkép és a helynévismeret kapcsolatát vizsgálva levonhatjuk azt a következtetést, hogy az általam megkérdezettek körében a feliratok államnyelvi dominanciája nincs hatással a helynevekről való tudásra. A nyelvi tájkép nem tükrözi a lakosság nyelvhasználatát, ahogy a helynév-szemiotikai tájkép sem az általam megkérdezettek helynévhasználatát.

További kutatásaimban Körtvélyes község helynévanyagát fogom több szempontból elemezni, a lakosok helynévismeretét vizsgálni, valamint a későbbiekben ugyanilyen jellegű kutatásokat tervezek Szádalmás és Tornagörgő településeken.

Irodalom- és forrásjegyzék

Levéltári források

ObNU1 = ObNU Jablonov n/T, č. škatule 1. Zápisnice obecného zastupiteľstva 1886–1911. Szádalmás község képviselő testület jegyzőkönyve. Kassai Állami Levéltár. Rozsnyói Fióklevéltár.

ObNU2 = ObNU Jablonov n/T, č. škatule 1. Zápisnice obecného zastupiteľstva 1911–1939. Szádalmás község képviselő testület jegyzőkönyve. Kassai Állami Levéltár. Rozsnyói Fióklevéltár.

Térképtári források

Bv 124 = Dorf Kőrtvélyes in Ungarn Kaschauer District. 1854 (K 781 A 1-9 - Bv 124 / Térképtár, ST, 66). Országos Széchényi Könyvtár Térképtára, Budapest.

Rz 8973 = Torna Vármegye. VKJB, Košice.

Jogi források

Tt. 270/1995. Törvény a Szlovák Köztársaság államnyelvéről. https://torvenytar.sk/zakon-165

Tt. 184/1999. Nyelvhasználati törvény. Törvény a nemzeti kisebbségi nyelvek használatáról. https://torvenytar.sk/zakon-66

Tt. 35/2023. Kormányrendelet kisebbségi községekről. https://torvenytar.sk/zakon-920

Internetes források

2021-es népszámlás eredményei. https://www.onkormanyzas.sk/2021-es-nepszamlalas-nemzetisegi-adatai

Alaptérkép Körtvélyesről. https://mapa.zoznam.sk/?search=Hru%C5%A1ov,%20Slovensko

EKFT. = Első Katonai Felmérés Térképe, 1784. https://maps.arcanum.com/en/map/europe-18century-firstsurvey/?layers=here-aerial%2C163%2C165&bbox=2287103.236232944%2C6198702.337784439%2C2316130.19772424%2C6209690.160600433

Geodéziai alaptérkép Körtvélyesről. https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/zakladna-mapa/detail/ease/basic/525758?pos=48.582818,20.619026,13

HKFT. = Harmadik Katonai Felmérés Térképe, 1883–1884. https://maps.arcanum.com/hu/map/thirdsurvey75000/?layers=here-aerial%2C43&bbox=2286965.8147151596%2C6198727.137074472%2C2315992.7762064557%2C6209714.959890466

Körtvélyes község történelme. https://www.obechrusov.sk/historia

MKF. = Magyar Katonai Felmérés Térképe, 1941. https://maps.arcanum.com/hu/map/hungary1941/?layers=here-aerial%2C29&bbox=2287138.7222061213%2C6197790.78382159%2C2316165.6836974174%2C6208778.606637584

MKFT. = Második Katonai Felmérés Térképe, 1852–1853. https://maps.arcanum.com/hu/map/secondsurvey-hungary/?layers=here-aerial%2C5&bbox=2288609.0470318943%2C6197997.0868253615%2C2317636.0085231904%2C6208984.909641355

MNHP. Magyar Nemzeti Helynévtár Program. https://mnhp.unideb.hu/index.php

Turistatérkép Körtvélyesről. https://sk.mapy.cz/zakladni?source=osm&id=1015713035&ds=1&x=20.6190319&y=48.5855273&z=12

Szakirodalom

Bartha Csilla–Laihonen, Petteri–Szabó Tamás Péter 2013. Nyelvi tájkép kisebbségben és többségben: egy új kutatási területről. *Pro Minoritate,* 23/3. 13–28. p.

Bauko János 2015. Kétnyelvűség és névszemiotikai tájkép. Kisebbségi névtörvények és vizuális tulajdonnév-használat Szlovákiában. *Névtani Értesítő,* 37. 179–194. p.

Bauko János 2019. *Társadalom és névhasználat. Magyar névtani kutatások Szlovákiában*. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság és az ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszéke.

Cohen, Louis–Manion, Lawrence–Morrison, Keith 2005. *Research Methods in Education.* London, Routledge, 92–105. p.

Csernicskó István 2017. Nyelv, gazdaság, társadalom. Globális nyelvek Kárpátalja magyarok lakta végeinek nyelvi tájképében. In Márku Anita–Tóth Enikő (szerk.): *Többnyelvűség, regionalitás, nyelvoktatás*. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból III. Ungvár, „RIK-U", 13–44. p.

Csobády Csilla 2020. Jablonca község helyneveinek vizsgálata. In Presinszky Károly–Vargová, Zuzana (szerk.): *Utak a tudományhoz IX.* Nyitra, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara, 9–18. p.

Csobády Csilla 2022. A projektmódszer alkalmazása a helynevek oktatásában. In Presinszky Károly–Krauter, Michal (szerk.): *Utak a tudományhoz XI*. Nyitra, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara, 9–18. p.

Dely Nóra 1995. *Körtvélyes földrajzi nevei*. Nitra, Vysoká škola pedagogická. Kézirat.

Győrffy Erzsébet 2018. *Helynév-szociológia*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.

Hoffmann István 2007. *Helynevek nyelvi elemzése*. Budapest, Tinta Könyvkiadó.

Krško, Jaromír 2016. *Všeobecnolingvistické aspekty onymie. Z problematiky onymického komunikačného registra.* Banská Bystrica, Belianum.

Laihonen, Petteri 2012. Nyelvi tájkép egy csallóközi és egy mátyusföldi faluban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 14/3. 27–49. p.

Laihonen, Petteri–Csernicskó István 2017. Kísérlet egy összehasonlító vizsgálatra: a nyelvi tájkép dél-szlovákiai, székelyföldi és kárpátaljai falvakban. *Regio,* 25/3. 50–81. p.

Landry, Rodrigue–Bourhis, Richard 1997. Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. *Journal of Language and Social Psychology,* 16. 23–49. p.

Majtán, Milan 1980. Spoločenské fungovanie toponyma. In Majtán, Milan (ed.): *Spoločenské fungovanie vlastných mien. Zborník materiálov zo VII. slovenskej onomastickej konferencie* (Zemplínska Šírava 20. – 24. septembra 1976). Bratislava, Veda, 43–49. p.

Majtán, Milan 1996. *Z lexiky slovenskej toponymie*. Bratislava, Veda.

Menyhárt József 2004. Élő nevek forrásánál. In P. Lakatos Ilona–T. Károlyi Margit (szerk.): *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcsere*. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 288–296. p.

E. Nagy Katalin 2021. *Empíria és teória a helynév-szociológiában*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.

E. Nagy Katalin–Szilágyi-Varga Zsuzsa–Kis Tamás 2022. Bevezetés a *helynévkutatásba.* Debrecen. https://mnytud.arts.unideb.hu/bevhnkut/index.htm [2023. szeptember 7.]

Pogány Nóra 2007. *Körtvélyes község földrajzi nevei. Zemepisné názvy obce Hrušov*. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa. Kézirat.

Seresné Szegőfi Anna (szerk.) 1983. *Borsod-Abaúj-Zemplén megyei levéltári füzetek 16–18. Borsod-Abaúj-Zemplén megye történeti helységnévtára 1870–1983*. Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén megyei levéltár kiadása.

Szabó, Slavomír–Andrásiová, Ľubica–Jakešová, Soňa–Bolčová, Silvia–Domaniková, Anna–Zatovič, Jiří 2014. *Na prahu Gemera*. Košice, Vydavateľstvo VIENALA, 43–44. p.

Szabómihály Gizella–Lanstyák István (szerk.) 2011. *Magyarok Szlovákiában. VII. kötet. Nyelv.* Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.

Varga Zsuzsa 2020. *Helynév-szociológiai vizsgálatok két romániai magyar településen*. Doktori értekezés. Debreceni Egyetem. Kézirat.

Weinreich, Uriel 1953/1974. *Languages in Contact. Findings and Problems.* The Hague–Paris. Mouton. 8. kiadás

Zsolnai József 1967. A lakosság földrajzinév-ismeretének vizsgálata. *Magyar Nyelvőr,* 91. 191–198. p.

Csilla Csobády

The Relationship Between the Linguistic Landscape of the Village of Körtvélyes (Hrušov) and the Knowledge of Local Place-Names by the Population

My thesis is in line with my previous research, which focuses on the linguistic landscape and the name semiotic landscape, bilingualism and place-name research and its utility. The present paper is also based on this theme, and aims to present one aspect of the research conducted in a selected village in the Rožňava district. In the literature review, I will therefore discuss the above-mentioned concepts, explaining them in order to make the results more interpretable. I will then describe the location of the research, Hrušov, and the methods used in the research. The aspect on the basis of which I will examine this research in this paper is the relationship between linguistic landscape, bilingualism and knowledge of place-names. Thus, in presenting the results, I will describe the possible relationship between the name semiotic landscape, bilingualism, and knowledge and use of place names. n the conclusion, I would like to point out the importance of the name semiotic landscape and the importance of preserving Hungarian place-names.